

Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* käännösromaanina

Sakari Katajamäki
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura

Abstract

Aleksis Kivi's (1834–1872) oeuvre gives inexhaustible sources for a scholar who is interested in translation history and linguacultural relations during the past 150 years. The first translation of his literary work was Gustaf Rancken's Swedish translation of an extract from *Kullervo* (1864) right after its publication. Today, more than one and a half centuries later, new translations of Kivi still appear. This study focuses on his novel *Seitsemän veljestä* (*Seven Brothers*, 1870), which is one of the most translated Finnish books. The first translations appeared at the beginning of the 20th century (Swedish in 1919, German in 1921, Estonian in 1924, French and Latvian in 1926, and English in 1929), and it has now been translated into almost forty languages. Retranslations have also been made into several languages. This article focuses on the publishing history of Kivi translations and is based on the earlier enumerative bibliographical research. It also analyses studies how the translations and retranslations of *Seitsemän veljestä* are related to each other and to the translation history of his other works and gives an overview of the novel's translation history from 1919 to 2017.

Keywords: Aleksis Kivi, Seven Brothers, translations of Finnish literature, retranslation, publishing history

Avainsanat: Aleksis Kivi, Seitsemän veljestä, suomalaisen kirjallisuuden käännökset, uudelleenkäännös, julkaisuhistoria

1 Johdanto

Aleksis Kiven tuotanto tarjoaa monipuolista aineistoa käännöshistorian ja kielten tai kielialueiden välisten suhteiden tutkimukselle. Hän kirjoitti itse kahdella kielellä, suomeksi ja ruotsiksi, vaikkakaan häneltä ei ole säilynyt kokonaisia ruotsinkielisiä tekstejä yhtä runoa ja pariakymmentä kirjettä lukuun ottamatta. Käännöskirjallisuus oli hänelle myös välttämätön väylä tutustua eurooppalaiseen kirjallisuuteen. Esimerkiksi Shakespearen tuotantoa hän luki Carl August Hagbergin ruotsinnoksina (Varpio 2012).

Kiven tuotannon suomalaisittain laaja ja varhainen kääntäminen valaisee kirjailijan asemaa varhaisena suomenkielisenä kirjailijana sekä Suomen kirjallisia kulttuurisuhteita eri vuosikymmenillä. Ensimmäinen Kivi-käännös, Gustaf Ranckenin ruotsintama katkelma esikoisnäytelmästä *Kullervo* (1864), julkaistiin muutama kuukausi kirjan

ilmestymisen jälkeen (Katajamäki 2014: 54–57). Uusia käännöksiä kirjailijan tuotannosta laaditaan edelleen, puolitoista vuosisataa myöhemmin.

Aleksis Kiven tuotanto on monipuolinen. Hänen elinaikanaan ehti ilmestyä seitsemän näytelmää, yksi proosakertomus, yksi runokokoelma ja muita runoja sekä romaani *Seitsemän veljestä*. Postuumisti hänen teoksiaan on julkaistu vuodesta 1878 alkaen: viisi näytelmää, kaksi proosakertomusta, runoja ja kirjeitä. Tuotannon laaja-alaisuus ja varhaisuus sekä kirjailijan kanoninen asema mahdollistavat sellaista käännöshistoriallista tutkimusta, jota on vaikea tehdä muista kotimaisista kirjailijoista. Kivi on ylipäätään harvoja suomenkielisiä kirjailijoita, jonka tuotannon käännöksiä on mahdollista tutkia 1800-luvulta nykypäivään. Kokoavaa tutkimusta Kiven teosten käännöksistä on tehty lähinnä enumeratiivisen bibliografian menetelmin (Ellilä 1934; Haltsonen 1951; Haltsonen 1964; julkaisuhistoriat ja bibliografiat teoksissa Kivi 2010, 2014, 2015, 2018 ja 2019), minkä lisäksi on tutkittu yksittäisten Kiven teosten käännöksiä tiettyyn kieleen (mm. Kujamäki 1998; Klockars 2002; Järventausta 2010) sekä Kiven kansainvälistä vastaanottoa, asemaa ja kanonisoitumista (Hein 1984; Vaittinen 1984; Hein 1991; Robinson 2017).

Artikkelissani keskityn *Seitsemään veljekseen* (1870), yhteen eniten käännetystä suomenkielisistä teoksista. Ensimmäiset romaaniin pohjautuvat käännökset julkaistiin aivan 1900-luvun alussa, ja tähän päivään mennessä teosta on käännetty lähes neljäkymmenelle kielelle. Monille kielille koko teosta tai sen katkelmia on käännetty jo useita kertoja. Käännösten avulla Kiven romaani on voinut tavoittaa uusia lukijoita vietnamin- tai marinkielisistä lukijoista esperanton harrastajiin.

Julkaisuhistoriallinen lähestymistapani perustuu aiempaan enumeratiiviseen bibliografiseen tutkimukseen, mikä tuo omia haasteitaan, sillä julkaisuihin painettu ja bibliografioihin kerätty tieto on usein vajavaista. Esimerkiksi lähtöteksteinä käytetyistä laitoksista tai käännösten muokkaamisesta uudelleenjulkaisujen yhteydessä ei ole välttämättä mainintoja, eivätkä bibliografiset tiedot useinkaan paljasta, onko sama kääntäjä tehnyt teoksesta kokonaan uudenlaisen käännöksen vai onko kysymyksessä aiemmin julkaistun käännöksen uusintapainos. Välikielten käytöstäkin tietoja on sen verran vähän, että niiden antama kokonaiskuva ei oletettavasti vastaa todellisuutta.¹

Tarkastelen artikkelissa aineistoa kaleidoskooppimaisesti useista näkökulmista, joiden lähtökohtia ovat Kiven tuotanto, Kiven tuotannon käännöskielet sekä kääntäjät ja heidän käännöksensä. Luku 2 antaa yleiskuvan Kivi-käännösten ensijulkaisujen kronologiasta ja kokonaismäärästä sekä käännöskielten monimuotoisuuden historiallisesta kehityksestä. Osana tuotannon käännösten kokonaistarkastelua analysoin *Seitsemän veljeksien* eri kielisiä käännöksiä suhteessa Kiven muun tuotannon käännöksiin. Lisäksi tarkastelen, mille kielille *Seitsemän veljestä* on käännetty useita kertoja ja kuinka yleisiä tai harvinaisia käännöskielet ovat suhteessa samoina vuosikymmeninä julkaistuihin muihin suomenkielisten kaunokirjallisten teosten käännösmääriin. Luvun kokoavat taulukot ja kokonaiskuvaan keskittyvät näkökulmat antavat pohjaa artikkelin seuraaville luvuille.

---

¹ Käytännössä välikielen tai -kielten kautta kääntämisen tunnistaminen voi vaatia useiden metodien yhdistämistä ja arkistolähteiden käyttöä (Ivaska & Paloposki 2018; Pięta 2019).

Luvussa 3 tutkin tarkemmin Kiven tuotannon samankielisiä käännöksiä ja kysyn, ovatko *Seitsemän veljeks*n kielikohtaisia ensikäännöksiä edeltänyt muu samankielinen käännöstoiminta voinut osaltaan katalysoida Kiven romaanin kääntämistä. Selvitän, minkä verran Kiven näytelmiä on käännetty ennen romaanin kääntämistä, ja tutkin, kuinka usein samat kääntäjät tai kustantajat ovat osallistuneet *Seitsemän veljeks*n kokonaiskäännöksen ilmestymistä edeltäviin Kiven näytelmien tai romaanin katkelmien käännösjulkaisuprosesseihin. Luvun 4 aiheena on *Seitsemän veljeks*n julkaisuhistorialliset elinkaaret ensimmäisestä painoksesta viimeiseen painokseen sekä samankielisten käännösten rinnakkaiselo.

Artikkelin moninäkökulmaisen tarkastelutavan avulla pyrin muodostamaan kokonaiskuvan *Seitsemän veljeks*n käännöksistä ja niihin liittyvistä ilmiötyypeistä sekä antamaan perustietoa, jota voi hyödyntää Kiven tuotannon ja laajemmin suomalaisen kirjallisuuden käännösten tutkimuksessa.

2 *Seitsemän veljestä* Kivi-käännösten jatkumolla

Seitsemän veljestä on poikkeuksellinen teos suomalaisessa kirjallisuudessa. Tämänhetkinen tutkimukseen perustuva arvio on, että jos laskee yhteen kaikki romaanin suomenkieliset laitokset ja niiden painokset, nimekkeiden yhteismäärä on reilut 230.² Niistä noin puolet on ilmestynyt sadan ensimmäisen vuoden aikana ja noin puolet viimeisen viidenkymmenen vuoden kuluessa. Ajanjakson alkupuolen eli noin 75 vuoden (1870–1945) aikana on ilmestynyt 58 nimekettä. Tämä suomalaisittain valtava yhden teoksen nimekemäärä kertoo teoksen jatkuvasta kyvystä saada uusia lukijoita sekä kustantajien halusta pitää teosta saatavilla.³ Välillisesti suuret nimekemäärät kertovat myös teoksen edellytyksistä tulla käännettyksi: jos teos on suosittu ja kaikkien tuntema, on todennäköisempää, että siitä kuullaan myös ulkomailla ja että sen kääntämistä edistetään kotimaassa eri tavoin.

Aluksi on syytä katsoa, miten *Seitsemän veljeks*n käännökset suhteutuvat kirjailijan muiden teosten käännöksiin sekä yleisemmin kotimaisen kirjallisuuden eniten käännettyihin teoksiin. Taulukkoon 1 on merkitty Kiven tuotannon kaikki tiedossa olevat painetut käännökset aikajärjestyksessä vanhimmasta uusimpaan.⁴ Kaiken kaikkiaan 155 vuoden aikana (1864–2019) Kiven teoksia on käännetty tämän lasketun mukaan 99 kertaa, yhteensä 38 eri kielelle. Niistä 7 (7 %) on ilmestynyt ensimmäisen puolen vuosisadan aikana 1864–1914. Seuraavalla jaksolla 1915–1965 käännöksiä on 55 (56 %) ja sen jälkeen 37 (37 %).

² Bibliografisten tietojen lähteinä olen käyttänyt Haltosen (1964) ja Kunzen (1982) sekä Kiven tuotannon kriittisten editioiden bibliografioita (Kivi 2010–2019), Kujamäen (1998) ja Robinsonin (2017) tutkimuksia, Suomen kirjallisuuden käännökset -tietokantaa, Fennica-tietokantaa sekä muita tietokantoja.

³ Vuonna 1996 romaani ylsi kappalemääräisesti eniten painetun kaunokirjallisen teoksen joukkoon jaetulla sijalla *Vänrikki Stoolin tarinoiden* kanssa (n. 1,2 miljoonaa kpl) *Kalevalan* (n. 900 000) ollessa kärkilistan kolmantena. *Nummisuutarit* ylsi n. 290 000 kappaleella sijalle 7 ja *Kihlaus* n. 190 000 kappaleella sijalle 11. (Niemi 1997: 205.)

⁴ Taulukkoon ei ole otettu mukaan käännösten uusintapainoksia. Lyhennetyt käännökset on otettu mukaan, mutta yksittäisten katkelmien suomennokset on jätetty pois lukuun ottamatta *Kullervo*-katkelmaa (1864). Runokäännöksistä on otettu mukaan vain *Kanervalan*-kokoelman käänнос.

Bibliografisten tiedonlähteiden rajoitteiden pakottamana käytän taulukoissa ja kaavi-
oissa yksinkertaistavaa luokittelua, jossa yhden kääntäjän tai kääntäjryhmän nimissä
julkaistut *Seitsemän veljeks*en käänökset tulkitaan saman käänökseen eri painoksiksi.
Jos romaani on julkaistu samankielisenä käänökseenä toisen kääntäjän tai kääntäjryh-
män nimissä, se on katsottu romaanin uudelleenkäänökseksi. Proosatekstissä voin
kuitenkin tapauskohtaisesti kuvata tarkemmin käänösjulkaisujen erityispiirteitä
suhteessa niitä edeltäviin samankielisiin julkaisuihin.

Taulukko 1: Kiven tuotannon käänökset eri kielille⁵

(1.) Kullervo (katkelma)	1864	ruotsi *	Nummisuutarit	1957	venäjä		
(1.) Lea	1873	ruotsi	SV	1957	romania *		
Lea	1876	unkari *	SV	1957	tanska		
(1.) Yö ja päivä	1878	ruotsi	Yö ja päivä	1958	esperanto		
Yö ja päivä	1884	viro *	Kihlaus	1960	venäjä		
(1.) Kihlaus	1906	viro	SV	1960	norja		
Kihlaus	1909	tanska *	Kihlaus	1961	tšekki		
Yö ja päivä	1915	ruotsi	SV	1961	saksa		
Kihlaus	1916	ruotsi	SV	1961	puola *		
Lea	1916	ruotsi	SV	1962	kiina *		
Kihlaus	1917	venäjä *	SV	1963	sloveeni *		
(1.) Nummisuutarit	1917	ruotsi	SV	1963	ranska		
Nummisuutarit	1919	esperanto *	Nummisuutarit	1970	tšekki		
(1.)	SV	1919	ruotsi	SV	1975	turkki *	
Kihlaus	1920	esperanto	Lea	1977	ndonga *		
Lea	1920	esperanto	SV	1983	arabia *		
	SV	1921	saksa *	SV	1987	bulgaria *	
Lea	1922	italia *	SV	1987	ruotsi		
Nummisuutarit	1922	saksa	SV	1987	heprea *		
	SV	1924	viro	Nummisuutarit	1988	ranska	
Kihlaus	1926	englanti *	SV	1988	espanja		
	SV	1926	ranska *	SV	1988	sveitsinsaksa *	
	SV	1926	latvia *	SV	1989	saksa	
Nummisuutarit	1928	unkari	Kullervo	1990	viro		
	SV	1929	englanti	SV	1991	englanti	
Nummisuutarit	1934	viro		SV	1992	slovakki *	
	SV	1935	venäjä	Kullervo	1993	englanti	
	SV	1935	saksa	Nummisuutarit	1993	englanti	
	SV	1935	ruotsi	(1.) Kanerval	1995	ruotsi	
	SV	1939	norja *		SV	1997	norja
	SV	1940	italia		SV	1999	persia *
	SV	1940	tšekki *	Nummisuutarit	2000	mari *	
	SV	1941	italia	(1.) Olviretki	2000	saksa	
	SV	1941	tšekki		SV	2000	islanti *
	SV	1941	espanja *	Olviretki	2002	viro	
	SV	1941	hollanti *		SV	2003	albania *
	SV	1942	saksa		SV	2004	ukraina *
	SV	1942	japani *	Kullervo	2005	kiina	
	SV	1942	kroatia *		SV	2005	kurdi *
	SV	1942	unkari		SV	2005	viro
	SV	1945	espanja		SV	2005	mari
	SV	1946	tanska		SV	2006	ranska
	SV	1947	esperanto	Kihlaus	2008	venäjä	
	SV	1948	ruotsi	Lea	2008	venäjä	
	SV	1950	liettua *		SV	2014	saksa
	SV	1950	saksa		SV	2014	galego *
	SV	1951	venäjä		SV	2015	vietnam *
Kihlaus	1953	saksa		SV	2017	englanti	
	SV	1955	unkari		SV	2017	hollanti
	SV	1956	serbia *				

⁵ Teosten ensikäänökset (1.) on merkitty vasemmanpuolimmaisien sarakkeen alkuun. *Seitsemän veljestä* (SV) on asemoitu sarakkeen oikeaan laitaan. Oikeanpuolimmaisien sarakkeen asteriskit osoittavat, milloin Kiveä on käännetty ensimmäisen kerran tietylle kielelle.

Taulukon 99 käännöstapahtumasta 61 on *Seitsemän veljeks*n käännöksiä, joita on ilmestynyt vuosina 1919–2017 eli keskimäärin noin kaksi käännöstä kolmessa vuodessa. Viime vuosisadalla Kivi-käännöksiä on ilmestynyt erityisen vähän 1930-luvulla, vaikka tuolloin tuli kuluneeksi sata vuotta kirjailijan syntymästä. Toinen hiljaisempi vuosikymmen on ollut 1970-luku. 1890-lukua lukuun ottamatta Kiven tuotantoa on ilmestynyt kaikilla vuosikymmenillä vähintään yhdellä uudella kielellä. Kuudesta Kiven näytelmästä ei ole ilmestynyt vielä painettuja käännöksiä: *Karkurit* (1967) ja *Margareta* (1871)⁶ sekä postuumisti julkaistut *Leo ja Liina* (1878), *Alma, Canzio* ja *Selman juonet* (1916).

Taulukkoon 2 on poimittu edellisestä taulukosta *Seitsemää veljestä* koskevat tiedot ja täydennetty niitä Suomen kirjallisuuden käännökset -tietokannan tiedoilla suomenkielisen kirjallisuuden käännösmääristä samoille kielille. Kielen perään on merkitty, kuinka mones romaanin käännös on kyseiselle kielelle, ja asteriskilla, mikäli kysymyksessä on Kiven tuotannon ensikäännös kyseiselle kielelle.⁷

Taulukko 2: *Seitsemän veljeks*n käännökset vuosikymmenittäin

Julkaisuajankohta	Käännöskieli	Kuinka mones romaanin käännös on ko. kielellä	Samankielisiä käännöksiä suomenkielisestä kaunokirjallisuudesta samalla vuosikymmenellä
1910-luku			
1919	ruotsi	1.	30
1920-luku			
1921	saksa	1. *	14
1924	viro	1.	50
1926	ranska	1. *	9
1926	latvia	1. *	8
1929	englanti	1.	2
1930-luku			
1935	venäjä	1.	0
1935	saksa	2.	18
1935	ruotsi	2.	30
1939	norja	1. *	6

⁶ Rafael Hertzbergin *Karkurit*-ruotsinno *Flyktingarne* kantaesitettiin Nya Theaternissa 13.12.1872, mutta käännöstä ei ole julkaistu. Antti Jalava (1876: 303) mainitsee, että kielitieteilijä, professori József Budenz on käännättänyt opiskelijoillaan *Margaretan* unkariksi; sitä ei tiettävästi ole julkaistu.

⁷ Muunkielisen kotimaisen kirjallisuuden käännökset olen jättänyt pois, koska Kivi-käännösten kulttuuriset kontekstit määrittyvät yhteismitallisimmin suhteessa suomenkielisen kirjallisuuden käännöksiin. Taulukon oikeassa laidassa annetuista käännösmääristä olen vähentänyt pois Kiven teosten käännökset, tietokirjallisuuden käännökset sekä käännösten uusintapainokset; luvuissa on mukana myös lastenkirjallisuutta ja sarjakuvaa. Yli 20 käännöstä suuremmat luvut on sarakkeessa pyöristetty lähimpään kymmeneen.

Sakari Katajamäki
Aleksis Kiven Seitsemän veljestä käännösromaanina

1940-luku			
1940	italia	1.	3
1940	tšekki	1. *	13
1941	italia	2.	3
1941	tšekki	2.	13
1941	espanja	1. *	6
1941	hollanti	1. *	20
1942	saksa	3.	40
1942	japani	1. *	2
1942	kroatia	1. *	1
1942	unkari	1.	17
1945	espanja	2.	6
1946	tanska	1.	18
1947	esperanto	1.	1
1948	ruotsi	3.	100
1950-luku			
1950	liettua	1. *	1
1950	saksa	4.	30
1951	venäjä	2.	12
1955	unkari	2.	5
1956	serbia	1. *	2
1957	romania	1. *	3
1957	tanska	2.	8
1960-luku			
1960	norja	2.	13
1961	saksa	5.	50
1961	puola	1. *	11
1962	kiina	1. *	1
1963	sloveeni	1. *	3
1963	ranska	2.	9
1970-luku			
1975	turkki	1. *	0
1980-luku			
1983	arabia	1. *	1
1987	bulgaria	1. *	8
1987	ruotsi	4.	190
1987	heprea	1. *	1
1988	espanja	3.	5
1988	sveitsinsaksa	1. *	0
1989	saksa	6.	60
1990-luku			
1991	englanti	2.	70
1992	slovakki	1. *	8
1997	norja	3.	30
1999	persia	1. *	5

2000-luku			
2000	islanti	1. *	7
2003	albania	1. *	7
2004	ukraina	1. *	8
2005	kurdi	1. *	3
2005	viro	2.	110
2005	mari	1.	8
2006	ranska	3.	80
2010-luku			
2014	saksa	7.	260
2014	galego	1. *	9
2015	vietnam	1. *	13
2017	englanti	3.	170
2017	hollanti	2.	50

Kaiken kaikkiaan *Seitsemää veljestä* on käännetty sveitsinsaksa mukaan lukien 37 kielelle aikavälillä 1919–2017. Eniten käännöksiä on saksan kielelle, jolle teosta on käännetty seitsemän kertaa, minkä lisäksi on ilmestynyt yksi käänнос sveitsinsaksaksi (ks. kaavio 1). Neljästi teos on käännetty ruotsiksi ja kolmesti ranskaksi, englanniksi, norjaksi sekä espanjaksi. Seitsemälle kielelle romaani on käännetty kahdesti. Kieliä, joille romaani on käännetty vain kerran, on 23: latvia (1926), japani (1942), esperanto (1947), kroatia (1942), liettua (1950), serbia (1956), romania (1957), puola (1961), kiina (1962), sloveeni (1963), turkki (1975), arabia (1983), bulgaria (1987), heprea (1987), slovakki (1992), persia (1999), islanti (2000), albania (2003), ukraina (2004), kurdi (2005), mari (2005), galego (2014), vietnam (2015).

Pelkän bibliografisen datan perusteella tehdyt tulokset eivät anna täyttä kuvaa käännosmäärästä ja käännotusten välisestä vuorovaikutuksesta. Esimerkiksi Rita Öhquistin nimellä ilmestyneet saksannokset lukuisine painoksineen näyttäytyvät bibliografioiden valossa yhtenä käännosena, vaikka vuonna 1962 ilmestynyt saksannos on perusmetodiltaan täysin erilainen kuin hänen ensimmäinen saksannoksensa vuodelta 1942 (Kujamäki 2000: 212–216). Toisaalta osa käännosista on tehty välikielten kautta, mikä harvoin käy ilmi bibliografisista tiedoista. Välikielenä *Seitsemää veljestä* käännettäessä on käytetty ainakin ruotsia (Johan Borgen ja Hartvig Kiran, norja 1939 ja 1960; Edzard Schaper, sveitsin saksa 1950) ja englantia (Tsong-yü Kao, kiina 1962; 'Alī Kāšif Ġitā', arabia 1983; Mānūčehr Nosrātī, persia 1999) sekä ranskaa (Corrado Malavasi, italia 1940) ja esperantoa (Ītamar Even-Zohar, heprea 1987) (Haltsonen 1951: 181, 183; Haltsonen 1964: 39; Kujamäki 1998: 208–222; Robinson 2017: 43, 178; Suomen kirjallisuuden käännotukset).

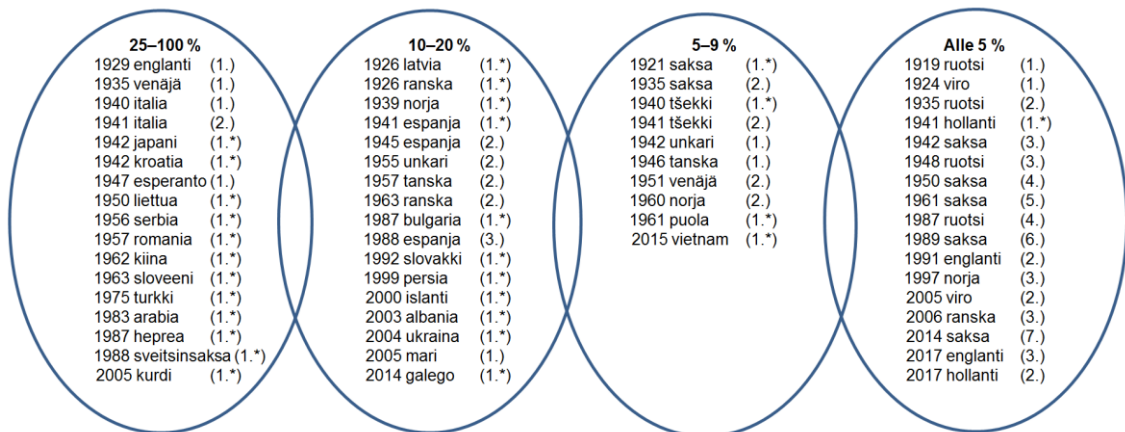
Kielikohtaisten käännosnimekkeiden määrän osalta *Seitsemän veljeksien* käännotukset ovat selvästikin olleet eturintamassa siten, että silloin kun romaani on käännetty ensimmäisen kerran jollekin kielelle, se on ollut ensimmäisiä tai ainakin harvoja kotimaisen kirjallisuuden käännosia tuolle kielelle. Tämä asetelma on säilynyt nykypäivään saakka.

Kaavio 1: Kielijakaumat käännösmäärien perusteella

saksa	(1921, 1935, 1942, 1950, 1961, 1989, 2014; sveitsinsaksa 1988)	viro	(1924, 2005)
		venäjä	(1935, 1951)
		italia	(1940, 1941)
		tšekki	(1940, 1941)
		hollanti	(1941, 2017)
ruotsi	(1919, 1935, 1948, 1987)	unkari	(1942, 1955)
		tanska	(1946, 1957)
ranska	(1926, 1963, 2006)		
englanti	(1929, 1991, 2017)		
norja	(1939, 1960, 1997)		
espanja	(1941, 1945, 1988)		

Seitsemän veljeksien käännösten poikkeuksellisuutta suhteessa aikakauden muihin kotimaisen kirjallisuuden käännöksiin voi analysoida katsomalla, minkä verran suomenkielistä kaunokirjallisuutta on käännetty samalle kielelle saman vuosikymmenen kuluessa. Kaaviossa 2 aineisto on järjestetty sen mukaan, kuinka suurta prosentuaalista osaa romaanin käännökset edustavat samalla vuosikymmenellä julkaistuista samankielisistä suomesta käännetyistä käännöksistä. Mitä pienemmistä käännösmääristä on kysymys, sitä alttiimpia luvut ovat puutteellisista tiedoista johtuville virheille. Siksi ryhmittelyä on syytä pitää vain suuntaa-antavana taustatietona. Se auttaa kuitenkin hahmottamaan, miten yleisiä tai harvinaisia käännöskielet ovat olleet eri vuosikymmenillä. Esimerkiksi romaanin englanninno vuodelta 1929 on päätynt samaan ryhmään (25–100 %) kuin vuoden 1987 hepreankielinen käännös, mutta toisaalta vuosien 1991 ja 2017 englanninnoiset kuuluvat samaan ryhmään kuin vuoden 1924 vironno (alle 5 %).

Kaavio 2: *Seitsemän veljeksien* käännökset ryhmiteltyinä sen mukaan, kuinka suurta osuutta käännökset edustavat samankielisistä suomenkielisen kirjallisuuden käännöksistä julkaisuvuosikymmenensä aikana⁸

⁸ Sulkeissa ilmoitetaan, kuinka mones romaanin käännös on kohdekielelle. Asteriskilla merkityt käännökset ovat Kiven tuotannon ensikäännöksiä ko. kielelle.

Käännöskieliä määrältään *Seitsemän veljestä* kuuluu kaikkein käännetyimpien suomenkielisten teosten joukkoon. Kirjallisuuden viestikeskus FILI:n tilastojen perusteella ainoastaan *Kalevalaa* on käännetty merkittävästi useammille kielille. Tämän tilaston perusteella Kiven romaani pitää 37⁹ käännöskielellä jaettua kolmatta sijaa (kirjailijan kaikkien nimekkeiden käännöskieltien määrä sulkeissa): Elias Lönnrotin *Kalevala*, 59 kieltä; Sofi Oksasen *Puhdistus*, 38 (39); Mika Waltarin *Sinuhe egyptiläinen* 37 (38); Arto Paasilinnan *Jäniksen vuosi* 29 (35); Oksasen *Kun kyyhkyt katosivat* 26 (39); Paasilinnan *Ulvova mylläri* 26 (35); Frans Emil Sillanpään *Nuorena nukkunut* 25 (32); Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* 24 (28); Waltarin *Johannes Angelos* 22 (39). Jos mukaan otetaan myös lasten- ja nuortenkirjallisuus, edellä olevan taulukon kärkisijoille nousevat myös Salla Simukan *Punainen kuin veri* (37 kieltä) sekä Tove Janssonin *Trollkarlens hatt* (35 kieltä) sekä muita heidän ja Mauri Kunnaksen teoksia (24–33 käännöskieltä; kirjailijakohtaisia kieliä 35–47). (Käännetyimmät teokset. Tilanne 04/2019.)

Edellä olevien tilastojen perusteella *Seitsemän veljestä* on käänntensä osalta kanoisoituneimpia suomalaisia teoksia. Jos tarkasteluun ottaa mukaan Kiven muun tuotannon käännökset, romaani on ollut 28 kohdekielen osalta kirjailijan ensimmäinen käännetty teos. Vuosikymmenittäin ryhmitellen nämä kielet ovat 1920-luvulla latvia, ranska ja saksa; 1930-luvulla norja; 1940-luvulla espanja, hollanti, japani, kroatia ja tšekki; 1950-luvulla liettua, romanian ja serbia; 1960-luvulla kiina, puola ja sloveeni; 1970-luvulla turkki; 1980-luvulla arabia, sveitsinsaksa, bulgaria ja heprea; 1990-luvulla persia ja slovakki; 2000-luvulla albania, islanti, kurdi ja ukraina sekä 2010-luvulla galego ja vietnam.

Seitsemän veljestä näyttäisi tukevan oletusta siitä, että erityisen tunnetut teokset tai kirjailijat ovat vahvasti edustettuina, kun pienen kielialueen kirjallisuutta käännetään sellaisille kielille, jotka muodostavat harvinaisen kieliparin kyseisenä aikakautena (vrt. Hedberg 2018). Tämän klassikkoattraktio-olettamukseni toinen ilmentymä on se, että *Seitsemän veljestä* on Kiven tunnetuimpana teoksena tullut usein käännettyksi hänen muita teoksiaan aiemmin uusille kohdekielille. Kiven romaanin osalta on kuitenkin syytä erikseen arvioida myös katalyyttiolettamusta: onko mahdollista, että joissakin tapauksissa Kiven muiden teosten käännökset ovat edesauttaneet ensimmäisen *Seitsemän veljeks*n käännöksen julkaisemista samalle kielelle?

3 *Seitsemää veljestä* edeltävät Kivi-käännökset ja romaanin käännöskatkelmat

Kieliä, joille Aleksis Kiven muita teoksia on ennätetty kääntää ennen *Seitsemää veljestä*, on kymmenen: ruotsi, unkari, viro (1860–1880-luku); tanska, venäjä, esperanto (1900–1910-luku); italia, englanti (1920-luku); ndonga (1970-luku) sekä mari (2000-luku). Ainoastaan ndonga, jolle *Lea* on käännetty 1977, on kieli, jolle *Seitsemää veljestä* ei ole käännetty lainkaan. Muut yhdeksän kieltä herättävät kysymyksen, ovatko

⁹ FILI:n tilastossa mainitaan *Seitsemän veljeks*n käännöskieliä määräksi 34 (Käännetyimmät teokset. Tilanne 04/2019). Käännöstietokannan perusteella kielten määrä on tätä kirjoitettaessa 36; luvusta puuttuu sveitsinsaksa.

aiemmat käännökset voineet toimia jonkinlaisena katalyyttina tai harjoitusalusena myöhemmälle romaanikäännökselle. Onko sama kääntäjä kerännyt ensin rohkeutta tai taitoja kääntämällä jotakin Kiven lyhyempää teosta? Onko sama kustantaja lämmennyt asialle vasta lyhyemmän käännöksen jälkeen? Onko lukijoilla tai kriitikoilla ollut vaikutusta? Vai ovatko jotkin muut olot muuttuneet vuosien kuluessa? Tai onko järjestys lähinnä sattumaa?¹⁰ Kaikkiin kysymyksiin ei ole tässä yhteydessä mahdollista saada vastausta, mutta Taulukkoon 3 on koottu tietoja, jotka auttavat hahmottamaan käännösten ajankohtien sekä kääntäjien ja kustantajien toiminnan välisiä suhteita.

Taulukko 3: *Seitsemän veljeks*en ensimmäisiä kokonaiskäännöksiä edeltävät Kivi-käännökset

Kieli	Vuosi	Teos	Kääntäjä	Kääntäjän muut kuin Kiveä koskevat käännökset	Kustantaja tai lehti
Ruotsi	1864	Kullervo (katkelma)	Gustaf Rancken ("ck-")	0	Sederholm (Lännetär-albumi)
	1873	Lea	Albert Wialén	0	Morgonbladet-lehti
	1878	Yö ja päivä	Emil Nervander	0	Åbo Posten -lehti
	1915	Yö ja päivä	Arvid Mörne	1 (1943)	Schildt
	1916	Kihlaus	Per Åke Laurén	0	Schildt & Bonnier
	1916	Lea	Per Åke Laurén	0	Schildt & Bonnier
	1917	Nummisuutarit	Per Åke Laurén	0	Schildt & Bonnier
	1919	SV	Per Åke Laurén	0	Schildt & Bonnier
Unkari	1876	Lea	Ignác Halász & Móricz Szilasi	0	Évlapjai-lehti
	1928	Nummisuutarit	Somkuti [Gyula Zolnai]	4 (1913–1943)	Franklin-Társulat Kiadása
	1942	SV	János Kodolányi	4 (1943–1990)	Stádium sajtóvállalat r.-t. kiadása
Viro	1884	Yö ja päivä	M. Lillenupp [Martin Lipp]	1 (1891)	Näitlejate ühedus
	1906	Kihlaus	Anna Prants	0	K. Sööt
	1924	SV	Friedebert Tuglas	16 (1912–1930)	Eesti Kirjanduse Seltsi Koolikirjanduse toimkonna kirjastus Det ny Aarhundrede
Tanska	1909	Kihlaus	Gustav Wied	0	Det ny Aarhundrede
	1946	SV	Folmer Starholm	0	Folmer Christensens Forlag
Venäjä	1917	Kihlaus	Kaapre Tynni	0	Parus
	1935	SV	N. F. Roždestvenski	0	Academia
Esperanto	1919	Nummisuutarit	Hilma Hall	0	Otava
	1920	Kihlaus	Hilma Hall	0	Otava
	1920	Lea	Ilmari Ekström	0	Otava
	1947	SV	Ilmari Ekström	0	Eldono Vilho Setälä
Italia	1922	Lea	Paolo Emilio Pavolini	1 (1936)	Rassegna moderna -lehti
	1940	SV	Corrado Malavasi	0	Casa Editrice Marzocco
Englanti	1926	Kihlaus	R. P. Cowl	0	The Dublin Magazine
	1929	SV	Alex Matson	4 (1927–1938)	Faber and Faber Limited & Coward-McCann
Mari	2000	Nummisuutarit	Vasili Janalov	4 (2003–2007)	Ontšyko-lehti
	2005	SV	Valeri Alikov	5 (2004–2010)	Cikmä

¹⁰ Kääntämällä ylläpidettävien kulttuurisuhteiden monimuotoisuudesta ks. Tahir Gürçağlar & Pokorn 2013; Hacohen 2014.

Tämän selvityksen perusteella oletus katalyyttivaikutuksesta näyttää tarjoavan mielekkään tutkimusasetelman, vaikka samankielisten käännösten käännöshistorialliset yhteydet voivat olla myös täysin satunnaisia. Esimerkiksi *Seitsemän veljeksien* unkarin-, viron-, tanskan- ja venäjänkielisten käännösten ajalliset etäisyydet aiempiin samankielisiin Kivi-käännöksiin ovat sen verran pitkiä, että käännösten välillä on vaikea nähdä mitään selvää romaanikäännöstä katalysoivaa vaikutusta, eikä muitakaan yhteisiä nimittäjiä tunnu olevan. Englannin- ja marinkielisten Kivi-käännösten ajalliset etäisyydet ovat sen sijaan sen verran pieniä, että käännösten taustalle on mahdollista olettaa jonkinlainen yleinen kulttuurinen kiinnostus, joka olisi ensin johtanut suppeamman teoksen käännökseen ja vähän myöhemmin romaanikäännöksiin.

Esperantonkielisten, suomessa kustannettujen käännösten osalta katalyyttiolettamus tuntuu erityisen osuvalta, sillä Hilma Hallin käännökset ovat luoneet perustaa, jonka päälle Ilmari Ekströmin on ollut helpompaa tehdä ensin yhden pienoisenäytelmän käännös ja jatkaa sitten laajalla romaanikäännöksellä. Lukijakunnankin voi olettaa laajentuneen vuosien 1919 ja 1947 välillä. Italiannosten osalta on tapahtunut niin, että Paolo E. Pavolinin *Lea*-käännöksen jälkeen ehti ensin ilmestyä Corrado Malavasin käännös 1940, mutta seuraavana vuotena julkaistiin Pavolinin romaanikäännös.

Kaikkein parhaiten katalyyttinäkökulma sopii *Seitsemän veljeksien* ruotsinnokseen, sillä romaanin ruotsinnosta edeltää useita pienempien teosten ruotsinnoksia, joista monet ovat Per Åke Laurénin tekemiä. Laurén erikoistui 1910-luvulla nimenomaan Kivi-kääntäjäksi, ja hänen Kivi-käännöksensä ilmestyivät rinnakkain samoilta kustantajilta: Suomessa Schildtiltä ja Ruotsissa Bonnierilta. Näitä julkaisuja sekä Otavan esperantonkielisiä käännöksiä lukuun ottamatta tämä selvitys ei tue oletusta kustantamokohtaisesta suunnitelmallisesta pilotoinnista ennen *Seitsemän veljeksien* käännöksen julkaisemista.

Seitsemän veljeksien ensikäännösten laatineiden kääntäjien käännös-nimekkeiden määrät eivät ole erityisen suuria. Friedebert Tuglas erottuu kuudellatoista vironnoksellaan (1912–1930) selvästi muiden kääntäjien joukosta. Käännösten kokonaismäärän vähäisyyteen vaikuttaa oletettavasti se, että *Seitsemän veljeksien* ensikäännökset ovat melko varhaisia.

Taulukkoon 3 ei ole otettu lainkaan *Seitsemän veljeksien* yksittäisten lukujen tai katkelmien käännöksiä. Käytännössä kuitenkin romaanin kokonaiskäännöksiä on usein edeltänyt kääntäjien katkelmakäännöksiä, jotka ovat voineet olla tulevan kokonaisjulkaisun tärkeitä välietappeja, luku- tai rahoitusinnostusta nostattavia teaser-julkaisuja tai eri kääntäjien kilpailevia ja siten sparraavia julkaisuja. Ajatus Kiven romaanin käännös-julkaisuja katalysoivista tekijöistä vaatii siis rinnalleen bibliografista tietoa *Seitsemän veljeksien* katkelmien käännöksistä.

Romaanin ensimmäistä kokonaiskäännöstä edeltävät katkelmien käännökset korostuvat erityisesti ruotsin-, saksan-, venäjän- ja vironkielisissä käännöksissä. Laurénin ruotsinnosta vuodelta 1919 on edeltänyt Ateneum-julkaisussa 1901 julkaistu Otto Mannisen ruotsinnos romaanin viidennestä luvusta.¹¹ Sen lisäksi ruotsinkielisiä

¹¹ Mannisella oli vaikutusta myös Gustav Schmidtin saksannokseen ja Jean-Louis Perret'n ranskannokseen Kiven romaanista (Hein 1984: 74–75; Kujamäki 1998: 107–108; Robinson 2017: 152, 168–172).

käännöskatkelmia oli sisällynyt Arvid Mörnen tutkimuksen *Aleksis Kivi och hans roman Seitsemän veljestä* (1911) sitaateissa (Vaittinen 1984: 192). Laurénilla oli siis olemassa aiempia kilpailevia käännöskatkelmia Kiven romaanista. Elmer Diktoniuksen vuoden 1948 kokonaissuomennosta edelsivät puolestaan kolme hänen itsensä kääntämää katkelmaa: ”Fnösk-Matti berättar” (1943), ”Sägner om den fromme mannen” (1945) ja ”Den fjärde dagen på trollste” (1946).

Saksannosten osalta ainoa esimerkki saman kääntäjän ennakoivasta käännöskatkelmasta on Gustav Schmidtin käännös romaanin viidennestä luvusta vuodelta 1901, joka edelsi 1921 ilmestynyttä kokonaiskäännöstä.¹² Muut saksankieliset katkelmat ovat ensimmäistä kokonaissuomennosta myöhäisempiä. Venäjäksi 1935 ilmestynyttä ensimmäistä, N. F. Roždestvenskin laatimaa kokonaiskäännöstä edelsivät vuosina 1916 ilmestynyt 6. luvun venäjännös (V. Ja) ja seuraavana vuonna julkaistu 14. luvun käännös (N. K. Jadryševa).

Virossa Tuglaksen kokonaiskäännöstä vuodelta 1924 ovat edeltäneet lukuisat eri katkelmat, joista yksi on August Annikselta ja muut Tuglakselta:

Põhjala metsades (*Postimees*, 1918)
Põhjala metsades (*Valitud leheküljed II*, 1919)
Linnateekond (*Agu*, 1922)
Katkend romaanist ”Seitsemän veljestä” (*Vikerkaar*, 1922)
Kooliteel (*Päevalehe lisa*, 1922)
Kahvatu neid (*Odamees*, 1923) (käänt. August Annist)
Seitse venda saunas (*Odamees*, 1924)
Juhani elupäevad (*Odamees*, 1924)
Seitsme venna jõuluöö (*Neljas lugemik. Ühtluskooli V õppeaasta*, 1924)

Näiden katkelmien myötä lukijat ja kustantajat ovat saaneet tuntumaa Kiven romaaniin viroksi ja Tuglas on voinut edistää romaanin käännöstyötä tai käännöksen editointia.

Bibliografinen data *Seitsemää veljestä* edeltävistä Kiven muiden teosten käännöksistä sekä romaanin katkelmakäännöksistä antaa tukea katalyyttiolettamukselle, mutta eri kohdekielten ja vuosikymmenten välillä on vaihtelua. Katalyyttiolettamusta tukevia tapauksia voi pitää myös eräänlaisina vastaesimerkkeinä klassikkoattractio-olettamukselle, jonka mukaan nimenomaan *Seitsemän veljestä* on klassikkoasemansa vuoksi tullut usein käännettyksi uusille kielille ennen kirjailijan muita teoksia. Toisaalta kirjailijan ja hänen romaaninsa kanonisoitunut asema varmasti myötävaikuttaa myös *Seitsemää veljestä* edeltävien käännösten syntyyn.

4 Julkaisuhistoriallinen elinkaari ja samankielisten käännösten rinnakkaiselo

Koska *Seitsemällä veljeksellä* on kanoninen asema suomalaisessa kirjallisuudessa ja teosta on käännetty useille kielille jo noin vuosisadan ajan, sen käännös- ja julkaisuhistoriaa on mahdollista tarkastella myös käännösten pitkäikäisyyden ja rinnakkaiselon näkökulmista. Joistakin käännöksistä on julkaistu monia laitoksia ja niiden painoksia useiden vuosikymmenten ajan, ja joissakin tapauksissa varhaisempia

¹² Schmidtin käännösprosessista ja sen taustoista sekä katkelman ja kokonaiskäännöksen eroista ks. Hein 1984: 74–77; Kujamäki 1998: 107–108, 115–121; Robinson 2017: 152, 173–174.

käännöksiä on julkaistu uudelleen, vaikka romaanista on uudempiakin käännöksiä.

Käännösten elinkaaria voi määritellä eri tavoin. Tässä yhteydessä olen kiinnostunut julkaisuhistoriallisesta elinkaaresta, jonka määrittelen käännöksen ensimmäisen ja viimeisen painoksen väliseksi ajalliseksi etäisyydeksi. Aikaväli kertoo varsinaisesti vain siitä, mistä käännöksistä on päätetty ottaa uusia painoksia, eikä siitä voi suoraan päätellä esimerkiksi, onko käännöstä pidetty edelleen käyttökelpoisena, kuinka pitkään eri painoksia on myynnissä, saati minkä verran se on saanut lukijoita eri aikoina.¹³ Bibliografisten tietojen perusteella ei voi myöskään tietää, onko käännös julkaistu aiempien painosten mukaisessa tekstiasussa vai onko siihen tehty merkittäviä muutoksia. Myös uudelleenkäännösten ja aiempien käännösten uudistettujen laitosten välinen raja on liukuva ja bibliografisiin kuvailutietoihin tallentuvat käytännöt ovat vaihtelevia (Koskinen & Paloposki 2015: 102–105, 151–154). Bibliografinen lähestymistapa antaa kuitenkin kootusti tietoa erilaisista tendensseistä ja tapaustyypeistä ja kertoo siitä, miten yksi suomenkielinen klassikko on ollut saatavilla eri kielialueilla.

Yksittäisten käännösten ensimmäisten ja viimeisten painosten väliset ajalliset etäisyydet vaihtelevat suuresti. Taulukkoon 4 on koottu *Seitsemän veljeks* erikielisiä käännöksiä ja ilmoitettu niiden ajallisia etäisyyksiä sekä painosmääriä. Näiden perustietojen avulla voi arvioida samankielisten käännösten rinnakkaiseloa. Mukaan on otettu vähintään 10 vuoden mittaiset ajanjaksot.

Taulukko 4: *Seitsemän veljeks* käännösten julkaisuhistoriallisia elinkaaria ensimmäisestä viimeiseen painokseen¹⁴

Sarake 1: Kieli Sarake 2: Kääntäjä Sarake 3: Ensimmäinen ja viimeisin painos Sarake 4: Kustannuspaikat ja kustantajat Sarake 5: Ensimmäisen ja viimeisimmän painoksen ajallinen etäisyys Sarake 6: Käännöksen painosten lukumäärä Sarake 7: Samalla aikavälillä julkaistujen romaanin samankielisten käännösten määrä (katkelmat merkitty asteriskilla)						
1	2	3	4	5	6	7
venäjä	Eino Karhu	1951, 2014	Petrozavodsk: Gosudarstvennoe izdatelstvo Karelo-Finskoi SSR (1951); Leningrad: Gosudarstvennoe izdatelstvo hudožestvennoi literatury (1961); Sankt-Peterburg: Limbus Press. (2014)	63	3	0
saksa	Gustav Schmidt	[1901] 1921, 1982	Dresden & Leipzig: Heinrich Minden (1921, 1921, 1921, 1929); Leipzig: Dieterich (1959, 1962, 1972); Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft (1959); Helsinki: Otava (1980, 1982); Stuttgart: Klett-Cotta (1980, 1982)	61	12	4
saksa	Haidi Hahm-Blåfield	1935, 1964	Berlin: Holle & Co. (1935); Jena: Eugen Diederichs (1943, 1944); Weimar: Kiepenheuer (1954, 1957, 1964)	29	6	4
saksa	Rita Öhquist	1942, 1965	Berlin: Holle (1942); München: Winkler (1947, 1962); Frankfurt am Main: Holle (1950); Berlin & Hamburg: Deutsche Buchgemeinschaft (1950); Berlin: Holle (1953); Stuttgart & Hamburg: Deutscher Bücherbund (1965)	23	7	4
saksa	Edzard Schaper	1950, 1997	Zürich: Manesse (1950, 1956, 1964, 1970, 1979, 1988, 1991, 1997)	47	8	6
saksa	Erhard Fritz Schiefer	1989, 2006	München: Congregatio Ob-Ugrica (1989); München: Schiefer (2006)	17	2	1

¹³ Ajatus käännöksen käyttökelpoisuudesta on suhteellinen ja riippuu siitä, mihin käännöksen lukemisella pyritään. Siksi useita käännöksiä voi olla rinnakkain käytössä ja kielellinen vanhentuneisuuskaan ei sulje pois lukijoita (Koskinen & Paloposki 2015: 129).

¹⁴ Ensimmäistä kokonaispainosta edeltävä ensimmäinen katkelma annetaan hakasulkeissa.

Sakari Katajamäki
Aleksis Kiven Seitsemän veljestä käännösromaanina

viro	Friedebert Tuglas	[1918] 1924, 1983	Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi (1924, 1935); Tartu: Eesti Kirjastus (1942); Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus (1955); Stockholm: Kirjastus Vaba Eesti (1956); Tallinn: Eesti Raamat (1966, 1971, 1983)	59	8	1*
ranska	Jean-Louis Perret	1926, 1985	Paris: Stock (1926, 1940, 1944, 1947, 1985)	59	7	1
eng-lanti	Alex Matson	1929, 1973	London: Faber and Faber Limited (1929); New York: Coward-McCann (1929); Helsinki: Tammi (1952, 1959, 1973) New York: The American-Scandinavian foundation (1962)	44	6	0
eng-lanti	Richard A. Impola	1991, 2005	New Paltz (NY): Finnish American Translators Association (1991); Beaverton: Aspasia Books (2005)	14	2	0
italia	Paolo Emilio Pavolini	1941, 1984	Torino: Unione Tipografico-Editrice Torinese (1941, 1946, 1984)	43	3	0
ruotsi	Per Åke Laurén	1919, 1940	Helsingfors: Holger Schildts Förlagsaktiebolag (1919, 1922, 1930, 1940); Stockholm: Bonnier (1919)	21	6	1
ruotsi	Elmer Diktonius	[1943] 1948, 1983	Helsingfors: Holger Schildts Förlag (1948, 1949, 1964); Stockholm: Norstedt (1948); Helsinki: Schildt (1978); Stockholm: Bokförlaget Trevi (1978); Höganäs: Bra böcker (1978); Stockholm: Forum (1979); [s.l.:] Bokorama (1983)	35	9	0
latvia	Elina Zālīte	1926, 1958	Rīga: A. Gulbja apgādība (1926, 1943, 1958); Rīga: Zelta Ābele (1942); New York: Grāmatu Draugs (1950); Rīga: Latvijas valsts izdevniecība (1958)	32	6	0
norja	Hartvig Kiran	1960, 1992	Oslo: Det Norske Samlaget (1960, 1964, 1992); Stabekk: Den norske bokklubben (1983)	32	4	0
esperanto	Ilmari Ekström	1947, 1972	Helsinki: Eldono Vilho Setälä (1947, 1972)	25	2	0
bulgaria	Maksim Stoev	1987, 2006	Sofija: Narodna kultura (1987); Sofija: Izdatelstvo Delakort (2006)	19	2	0
hollanti	M. J. Molanus-Stamperius	1941, 1956	Haarlem: Uitgeverij De Librije (1941, 1943); Brussel: Reinaert-reeks (1956)	15	3	0
japani	Yasuko Morimoto	1942, 1955	Tokyo: Kisanbo (1942); Tokyo: Kodan-sha han (1955)	13	2	0
heprea	Itamar Even-Zohar	1987, 1999	Tel-Aviv: Sifriyyat Pōalim (1987, 1999)	12	2	0
espanja	Alfonso Nadal	1941, 1951	Madrid: Saeta blanca (1941); Barcelona: José Janés Editor (1951)	10	2	1

Pisimmällä aikavälillä julkaistuja *Seitsemän veljeks*en käännöksiä on tehty venäjän, saksan, viron, ranskan, englannin ja italian kielille. Eino Karhun (1923–2008) venäjännös ilmestyi ensimmäisen kerran 1951, mitä ennen teoksesta oli julkaistu 1935 N. F. Roždestvenskin venäjännös. Karhun käännös julkaistiin uudelleen 1961 Gallen-Kallelan kuvittamana, ja vielä 2014 ilmestyi uusi, Igor Baranovin kuvittama laitos.

Gustav Schmidtin (1877–1945) saksantamana Kiven romaanista ilmestyi ensin romaanin viides luku vuonna 1901 ja koko teos 1921. Viimeisimmän kerran käännös on ilmestynyt 1982, jolloin Otava ja stuttgartilainen Klett-Cotta julkaisivat uusintapainokset kaksi vuotta aiemmin ilmestyneestä Sammlung Trajekt -sarjan laitoksesta. Saksankielisten käännösten osalta *Seitsemän veljeks*en käännöshistoria on erityisen monenkirjava (ks. Kujamäki 2000; Kujamäki 2001) ja myös käännösten julkaisuhistoriallisilta elinkaariltaan pitkäikäisiä käännöksiä on runsaasti ja niitä on julkaistu rinnakkain. Taulukossa näkyvien käännösten lisäksi on olemassa Josef Guggenmosin yhden kerran julkaistu erityisesti nuorelle lukijakunnalle suunnattu ja lyhennetty saksannos (Stuttgart: Schwabenverlag 1961), Hans Ulrich Schwaarin¹⁵ käännös sveitsinsaksan Bernin murteelle (Ostermundigen-Bern: Viktoria 1988) sekä Gisbert Jänicken käännös (Salzburg & Wien: Jung und Jung), joka on saksannoksista

¹⁵ Käännöksen on tarkistanut Moritz Vögeli-Korpelainen (Robinson 2017: 178, 38).

viimeisin ja ensimmäinen teoksen itävaltalaiskäännös. Eri laitosten ja painosten runsauteen on vaikuttanut saksankielisen Euroopan laajuus sekä historiallinen konteksti, joka on myötävaikuttanut suomenkielisen kirjallisuuden tarjontaan ja kysyntään (Kujamäki 2000; Robinson 2017: 170–176).

Virossa Friedebert Tuglaksen (1923–1971) käännökset Kiven romaanista ovat käytännössä yksin dominoineet vuonna 1918 ilmestyneestä ensimmäisestä käännöskatkelmasta vuoteen 2005, jolloin ilmestyi Aivo Lõhmuksen vironnos koko romaanista. Tuglakselta julkaistiin ensin vironkielisiä katkelmia romaanista vuosina 1918–1924, kaikkiaan kahdeksan eri julkaisua. Koko romaani ilmestyi 1924, ja siitä otettiin uudet painokset vuosina 1935, 1942, 1955, 1966, 1971 ja 1983. Lisäksi käännöksestä julkaistiin Gallen-Kallelan kuvittama laitos 1956.

Ranskassa on saksannosten tapaan julkaistu rinnakkain eri käännöksiä. *Seitsemän veljestä* julkaistiin ranskaksi ensimmäisen kerran 1926 Jean-Louis Perret'n (1895–1968) käännöksenä, minkä rinnalle ilmestyi 1940 Perret'n käännöksen lyhennetty laitos, jonka viimeinen painos ilmestyi 1985. Kaiken kaikkiaan Perret'n käännöksiä on ilmestynyt vuosina 1926, 1929 (katkelma), 1940, 1944, 1947 ja 1985. Stock-kustantamon julkaisemien käännösten rinnalla Club des Libraires des France julkaisi kuitenkin vuonna 1963 kilpailevan Claude Sylvianin käännöksen. Teoksen uusin ranskannos on ilmestynyt kuvitetussa kaksikielisessä laitoksessa (L'Harmattan, 2006), johon France Verrier on tehnyt ensin ranskankielisen mukaelman Perret'n ranskannoksen pohjalta, minkä jälkeen Maria Hujala ja Kaisa Leino ovat suomentaneet sen (Robinson 2017: 75).

Englanniksi romaanista julkaistiin Alex Matsonin käännöksiä kuutena eri painoksena vuosina 1929–1973. Vasta 1991 ilmestyi uusi, Richard A. Impolan käännös. Sittemmin englanninnosten saatavuus ja moninaisuus on kasvanut nopeasti, sillä 2005 Impolan käännöksestä otettiin uusi painos, vuonna 2017 ilmestyi Douglas Robinsonin *The Brothers Seven* ja David Hackstonin uusi englanninnos on tekeillä. Italiaksi romaani ilmestyi ensin Corrado Malavasin käännöksenä 1940, mutta seuraavana vuonna ilmestynyt Paolo Emilio Pavolinin käännös vakiinnutti asemansa niin, että siitä on julkaistu painokset myös 1946 ja 1984.

Ruotsiksi *Seitsemästä veljeksestä* on tehty uusia käännöksiä verkkaiseen tahtiin, mutta niistä on otettu säännöllisesti uusia painoksia. Per Åke Laurénin ruotsinnoksesta otettiin painoksia 1919, 1922, 1930 ja 1940. Elmer Diktoniuksen käännöksestä ilmestyi ensin katkelmia 1943–1946, minkä jälkeen hänen ruotsintamastaan koko romaanista on julkaistu painoksia vuosina 1948, 1949, 1964, 1978, 1979 ja 1983. Rinnakkain julkaistuja käännöksiä on kaksi. Vuonna 1935, jolloin Laurénin käännöksestä oli jo otettu neljä painosta, C. W. K. Gleerups Förlag julkaisi Lundissa Eino Rosténin käännöslühennelmän romaanista.¹⁶ Siitä ei kuitenkaan ole myöhemmin otettu uusia painoksia. Thomas Warburtonin ruotsinnos vuodelta 1978 ilmestyi samana vuonna kuin Diktoniuksen ruotsinnoksen neljäs painos, ja sittemmin Diktoniuksen käännöksestä on otettu vielä kaksi painosta.

¹⁶ Vaasalainen Rostén oli aloittanut *Seitsemän veljeksen* ruotsintamisen samaan aikaan kuin uusmaalainen Laurén. Arvioidessaan Laurénin käännöstä Kivi-tutkija Eemil Arvi Saarimaa oli tutustunut myös Rosténin käännökseen, jota hän piti parempana. (Saarimaa 1920; Vaitinen 1984: 192.)

Espanjankielisissä rinnakkain julkaistuissa romaanikäännöksissä on kysymys eri markkinoille suunnatuista käännöksistä, sillä Alfonso Nadalin vuosina 1941 ja 1951 julkaistu käännös on ilmestynyt Espanjassa, kun taas Jose Maria Guarnidon käännös vuodelta 1945 on ilmestynyt Buenos Airesissa.

Julkaisuhistorialliseen elinkaareen keskittyvä lähestymistapa jättää varjoon sellaiset pitkään käytössä olleet käännökset, joista ei kuitenkaan ole tehty uusia painoksia tai päivitettyjä laitoksia. Vasta ajan kuluessa selviää myös, minkä verran tähänastisia käännöksistä tullaan julkaisemaan uudelleen tulevina vuosikymmeninä.

5 Lopuksi

Aleksis Kivi suomenkielisenä, muille kielille käännettynä kirjailijana erityistapaus. Etenkin 37 kielelle käännetty *Seitsemän veljestä*, jonka ensimmäinen käännös on vuodelta 1919, kuuluu kotimaisen kirjallisuuden poikkeuksellisiin maailmanvalloittajiin. Teoksen pitkäikäinen klassikkoasema, käännöskielten runsaus ja pitkä käännöshistoria, joka sisältää katkelmakäännöksiä, uudelleenkäntämistä ja samojen käännösten uusintapainoksia, mahdollistavat yhdessä sellaisia tutkimusasetelmia, joita vain harvoin voi soveltaa yhteen suomalaiseen teokseen. Aineiston laajuus ja monipuolisuus tekee kaikenkattavan ja yksityiskohtaisen käännöshistoriallisen tutkimuksen käytännössä lähes mahdottomaksi, mutta toisaalta Kiven käännöksistä on jo tehty sen verran bibliografista tutkimusta, että kokonaisuutta voi tarkastella julkaisuhistoriallisesti ja käännösten kirjoja eri tavoin ristivalottaen.

Artikkelin tarkastelutavat ja siinä esitetyt, osin kilpailevat tulkintaoletukset ovat antaneet Kiven romaanin käännösten historiasta monimuotoisen kuvan, sillä usein samantapaiset näkökulmat antavat hyvin erilaisia tuloksia eri kohdekielten osalta ja eri aikakausina. Monet käännökset ilmentävät *Seitsemän veljeksien* edelläkävijäasemaa Kiven tuotannon tai yleisemmin suomenkielisen kirjallisuuden käntämisessä, mutta tilanne vaihtelee kielittäin ja vuosikymmenittäin. Klassikkoattractio-oletuksen mukaisesti Kiven romaanin ensikäännös 28 eri kielelle on ylipäätään ensimmäinen hänen tuotantonsa käännös kyseiselle kielelle. Voi siis olettaa, että kirjan klassikkoasema on jollain tapaa edistänyt sen käntämistä.

Toisaalta on myös kahdeksan kohdekieltä, joille on käännetty ensin jokin toinen Kiven teos. Näissä tapauksissa olen esittänyt katalyyttiolettamuksen ja pohtinut, millä tavoin muiden Kiven teosten käännökset ovat voineet edesauttaa *Seitsemän veljeksien* käntämistä. Varsinaisia kausaalisuhteita on vaikea osoittaa, mutta joidenkin kohdekielten osalta käännösten julkaisuajankohdat, yhden käntäjän toiminta tai saman kustantamon Kivi-käännökset tukevat ajatusta jonkinlaisen vaikutussuhteen olemassaolosta. Lisäksi joillekin kielille, kuten ruotsiksi ja viroksi, Kiven romaanista on käännetty ensin katkelmia, mikä on osaltaan myötävaikuttanut koko romaanin käntämiseen.

Joidenkin kohdekielten osalta *Seitsemällä veljeksellä* näyttää olleen melko vahva edelläkävijäasema suomenkielisen kirjallisuuden käännöshistoriassa, sillä bibliografisen tiedon valossa 17 romaanin käännöstä on muodostanut vähintään neljänneksen saman vuosikymmenen samankielisestä suomenkielestä kännetyistä kaunokirjallisuudesta.

Toisaalta romaanin kielikohtainen dominanssi vaihtelee vuosikymmenittäin. Esimerkiksi 1920-luvun englanninos tai 1930-luvun venäjännös ovat omana aikanaan olleet paljon harvinaisempia kuin myöhemmillä vuosikymmenillä.

Myös käännösten pitkä julkaisuhistoriallinen elinkaari sekä uudelleenäännösten rinnakkaisuus edelleen julkaistavien aiempien käännösten kanssa vaihtelee runsaasti kielialueittain ja vuosikymmenittäin. Peräti yhdeksällä kielellä saman käännöksen ensimmäisen ja viimeisimmän julkaisun välillä on ehtinyt kulua 30 vuotta ja pisimmillään noin 60 vuotta. Tämäkin kertoo Kiven teoksen ja käännöksen vahvasta asemasta useilla kielialueilla.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Ellilä, Eino Johannes 1934. Luettelo Aleksis Kiven teoksista eri painoksineen sekä niiden käännöksistä ja mukailuista. Teoksessa: *Aleksis Kiven satavuotismuisto 10.10.1934*. Helsinki: SKS, 352–362.

Fennica. Suomen kansallisbibliografia. Helsinki: Kansalliskirjasto. Saatavissa: <https://fennica.linneanet.fi/> [viitattu 15.8.2019].

Haltsonen, Sulo 1964. *Aleksis Kivi 1860–1960. Bibliografinen opas Kiven maailmaan*. Helsinki: SKS.

Kivi, Aleksis 1870. *Seitsemän Veljestä. Kertomus*. Helsinki: SKS.

Kivi, Aleksis 2010. *Nummisuutarit. Komedia viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*. Jyrki Nummi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko & Petri Lauerma (toim.). Helsinki: SKS.

Kivi, Aleksis 2014. *Kullervo. Näytelmä viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*. Jyrki Nummi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma & Juhani Niemi (toim.). Helsinki: SKS.

Kivi, Aleksis 2015. *Kihlaus. Leo ja Liina. Selman juonet. Kriittinen editio*. Pentti Paavolainen (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma, Juhani Niemi & Jyrki Nummi (toim.). Helsinki: SKS.

Kivi, Aleksis 2018. *Olviretki Schleusingenissä. Näytelmällinen osotelma neljässä osassa. Kriittinen editio*. Jyrki Nummi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma, Juhani Niemi & Pentti Paavolainen (toim.). Helsinki: SKS.

Kivi, Aleksis 2019. *Yö ja päivä. Lea. Alma. Margareta. Kriittinen editio*. Pentti Paavolainen (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma, Juhani Niemi & Jyrki Nummi (toim.). Helsinki: SKS.

Kunze, Erich 1982. *Finnische Literatur in deutscher Übersetzung, 1675–1975: eine Bibliographie*. Helsinki: Helsingin Yliopiston Kirjasto.

Käännetyimmät teokset. Tilanne 04/2019. Verkkosivuilla: *Kirjallisuusviennin tilastoja*. Helsinki: FILI. Saatavissa: <https://www.finlit.fi/fili/kirjallisuusvienti/tilastoja-ja-selvityksia/> [viitattu 17.7.2019].

Suomen kirjallisuuden käännökset. Helsinki: SKS. Saatavissa: <http://dbgw.finlit.fi/kaannokset/> [viitattu 15.8.2019].

Kirjallisuuslähteet

Hacohen, Ran 2014. Literary Transfer between Peripheral Languages. A Production of Culture Perspective. *Meta* 59:2, 297–309.

Haltsonen, Sulo 1951. Aleksis Kiveä vieraillla kielillä. Teoksessa: Viljo Tarkiainen, Urpo Harva, Viljo Kojo, Unto Kupiainen, Sulho Ranta, Jussi Snellman, Kaarlo Urpelainen & Matti Visanti (toim.) *Kultanutmi. Aleksis Kiven seuran juhlaulkaisu*. Helsinki: Otava, 171–184.

Hedberg, Andreas 2018. Swedes in French: Cultural Transfer from Periphery to Literary Metropolis”. Teoksessa: Stefan Helgesson, Annika Mörte Alling, Yvonne Lindqvist & Helena Wulff (eds.) *World Literatures. Exploring the Cosmopolitan-Vernacular Exchange*. Stockholm: Stockholm University Press, 355–368.

Hein, Manfred Peter 1984. *Die Kanonisierung eines Romans. Alexis Kivis “Sieben Brüder“ 1870–1980*. Helsinki & Stuttgart: Otava & Klett-Cotta.

Hein, Manfred Peter 1991. *Finnische Literatur in Deutschland. Essays zur Kivi- und Sillanpää-Rezeption*. SAXA 5. Vaasa: Deutsche Abteilung der Universität Vaasa.

Ivaska, Laura & Outi Paloposki 2018. Attitudes towards Indirect Translation in Finland and Translators’ Strategies. Compilative and Collaborative Translation. *Translation Studies* 11:1, 33–46.

Jalava, Antti 1876. *Unkarin maa ja kansa. Neljäkymmentä matkakirjettä*. Helsinki: Omakustanne.

Järventausta, Marja 2010. Einige Beobachtungen zu Aleksis Kivis *Olviretki Schleusingenissä* und seiner deutschen Übersetzung. Teoksessa: Ingrid Schellbach-Kopra et al. (hg.) *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen* 42, 83–110.

Katajamäki, Sakari 2014. *Kullervon* julkaisuhistoria. Teoksessa: Aleksis Kivi *Kullervo. Näytelmä viidessä näytöksessä. Kriittinen editio*. Jyrki Nummi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma & Juhani Niemi (toim.). Helsinki: SKS, 50–59.

Klockars, Britta 2002. Aleksis Kiven Sydämeni laulu -runo ja kymmenen ruotsinnosta: käänösvertailu. Nykysuomen lisensiaatintyö. Vaasan yliopisto: Nykysuomen ja kääntämisen laitos.

Koskinen, Kaisa & Outi Paloposki 2015. *Sata kirjaa, tuhat suomennosta. Kaunokirjallisuuden uudelleenääntäminen*. Helsinki: SKS.

Kujamäki, Pekka 1998. *Deutsche Stimmen der Sieben Brüder. Ideologie, Poetik und Funktionen literarischer Übersetzung*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Kujamäki, Pekka 2000. *Seitsemän veljeksien* saksannokset ja romaanin saksankielinen vastaanotto – kaksi eri maailmaako? Teoksessa: Outi Paloposki & Henna Makkonen-Craig (toim.) *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsinki: Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus, 199–227.

Kujamäki, Pekka 2001. Finnish comet in German skies. Translation, Retranslation and Norms. *Target* 13:1, 45–70.

Niemi, Juhani 1997. *Suomalaisten suosikkikirjat*. Hämeenlinna: Karisto.

Pięta, Hanna 2019. Indirect Translation. Main Trends in Practice and Research. *Слово.ру: балтийский акцент* 10:1, 21–36.

Robinson, Douglas 2017. *Aleksis Kivi and/as World Literature*. Leiden & Boston: Brill Rodopi.

Saarimaa, Eemil Arvi 1920. ”Seitsemän veljeksен” ruotsinnos. *Valvoja* 40:3–4, 158–167.

Tahir Gürçaęlar, Şehnaz & Nike K. Pokorn 2013. Translational and Cultural Exchange between Two Cultures Pushed to Global Periphery. *Across Languages and Cultures* 14:2, 163–166.

Vaittinen, Pirjo 1984. Suomalaisen kansansielun korkea veisu. A. Kiven *Seitsemän veljeksен* vastaanotosta Ruotsissa vuonna 1920. Teoksessa: Markku Envall (toim.) *Aleksis Kiven maailmasta. Esseitä ja tutkielmia*. Helsinki: SKS, 176–193.

Varpio, Yrjö 2012. Mitä Kivi luki? Teoksessa: Aleksis Kivi *Kirjeet. Kriittinen editio*. Juhani Niemi (päätoimittaja), Sakari Katajamäki, Ossi Kokko, Petri Lauerma & Jyrki Nummi (toim.). Helsinki: SKS, 75–113.

Kirjoittaja

Sakari Katajamäki on kirjallisuudentutkija ja tekstikriitikko, joka toimii Edith – suomalaisen kirjallisuuden kriittiset editiot -yksikön (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) toimituspäällikkönä. Hän on tutkinut erityisesti Aleksis Kiven ja Lauri Viidan tuotantoa.
Sähköposti: sakari.katajamaki (at) finlit.fi